

Þriðjudaginn 18. janúar, 2011 - Aðsent efni

# Norðurslóðir og stefna Íslands

Eftir Össur Skarphéðinsson

Málefni norðurslóða fá sífellt meira vægi í alþjóðamálum. Bráðnun jökla og ísþekju norðursins er mun hraðari en spáð var, sem undirstrikar rækilega nauðsyn þess að þjóðir heims bindist samtökum um róttækar aðgerðir til að sporna við loftslagsbreytingum af manna völdum. Breytingar á hinu ofurviðkvæma lífríki norðursins í kjölfar hlýnunar kalla í senn á alþjóðlegt samstarf um eftirlit með viðkvæmri náttúru norðurslóða, og vaxandi samvinnu um verndun þess. Haf- og strandsvæði sem áður voru harðlæst umferð vegna íss munu verða aðgengilegri fyrir siglingar í tengslum við flutninga, ferðaþjónustu og auðlindanýtingu. Þjóðir og alþjóðleg stórfyrirtæki horfa til þess að 13% ónýttar olíu, og fast að þriðjungur ónýttra gaslinda, eru talin finnast á svæðum sem í dag eru lokuð vegna íssins. Sömuleiðis horfa menn til þess að skipaleiðir kunni að opnast milli Kyrrahafs um Norður-Íshafið yfir til Norður-Atlantshafsins. Þetta felur í sér breytta stöðu sem Íslendingar þurfa fyrir sitt leyti að taka afstöðu til.

## Tækifæri og háski

Í breytingum á norðurslóðum felast bæði tækifæri og háski fyrir Íslendinga. Fjölmörg tækifæri gætu opnast fyrir Íslendinga í tengslum við þjónustu við olíu- og gasvinnslu við norðausturströnd Grænlands og á Drekasvæðinu. Íslensk fyrirtæki hafa einnig gott orðspor varðandi mannvirkjagerð og ferðaþjónustu á norðlægum slóðum, s.s. í Grænlandi. Ísland er auk þess kjörin miðstöð bæði fyrir vöktun og eftirlit með náttúru þess hluta norðursins sem að okkur snýr, og fyrir viðbúnað vegna björgunar og leitar á norðurhöfum.

Því er hins vegar ekki að leyna að vissar hættur munu líka fylgja auknum umsvifum á norðurslóðum. Umhverfisslys, annaðhvort við vinnslu eða flutninga á eldsneyti, gæti haft alvarlegar afleiðingar fyrir afkomu okkar, eins og við vorum minnt á síðastliðið vor með olíuslysinu í Mexíkóflóa. Í fimbulkulda norðursins yrði náttúrulegt niðurbrot olíu miklu hægara en sunnar, auk þess sem hann kemur í veg fyrir virkni ýmissa efnahvata sem beitt er til að eyða olíu ef slys verða. Annað hagsmunamál okkar er sömuleiðis að sporna gegn allri rányrkju á fiskistofnum, sem kynnu að verða nýtanlegir með opnun hafsvæða sem nú eru lokuð vegna íss.

Í þessu ljósi er brýnt að Íslendingar móti sér skýra stefnu til að tryggja hagsmuni sína, og svæðisins í heild. Fyrir Alþingi liggur nú tillaga mín um íslenska norðurslóðastefnu.

## Skýr meginatriði

Forgangsverkefnið er að tryggja stöðu Íslands sem strandríkis innan norðurskautssvæðisins varðandi þróun þess, og alþjóðlegar ákvarðanir sem því tengjast, á grundvelli lagalegra, efnahagslegra, vistfræðilegra og landfræðilegra raka. Þar er mikil vinna óunnin. Við eigum að líta á hana sem fjárfestingu í framtíðarhagsmunum, og verðum sem þjóð að tryggja fjárveitingar til að kosta það akademíska atgervi sem þarf til að smíða hin traustustu rök í málflutningi okkar inn í öldina.

Náskýlt þessu er að róa öllum árum að því að efla og styrkja Norðurskautsráðið sem þann vettvang þar sem málefnum er ráðið til lykta af þeim átta þjóðum sem þar eiga sæti og eiga mesta hagsmuni í norðrinu. Hagsmunum Íslands er best gætt með því að leggja rækt við marghliða samstarf þar sem öll norðurskautsríkin átta, Ísland, Noregur, Bandaríkin, Rússland, Kanada, Svíþjóð, Finnland og Danmörk f.h. Grænlands, sitja við borðið ásamt fulltrúum frumbyggja, áheyrnarríkja og alþjóðlegra samtaka.

## **Mikilvægi Hafréttarsáttmálans**

Fyrir Ísland er mikilvægt að tryggja skilning á því að norðurslóðir eru svæði sem ná í senn yfir norðurheimskautið en jafnframt þann hluta Norður-Atlantshafsins sem tengist því nánnum böndum. Í því efni er rangt að einblína á þröngar landfræðilegar skilgreiningar heldur ber að taka mið af hagrænum, vistfræðilegum, pólitískum og öryggistengdum áhrifaþáttum. Í þessu efni er m.a. rétt að byggja náið samstarf við Grænlandinga og Færeyinga, en öll ríkin þrjú eiga misþunga, en þó sameiginlega hagsmuni, af velferð norðurslóða. Sömuleiðis á það að vera inngróinn partur af norðurslóðastefnu Íslendinga að styðja baráttu frumbyggja svæðisins fyrir réttindum sínum.

Fyrir Íslendinga er lykilatriði að ná samstöðu um að byggt verði á Hafréttarsáttmálanum, sem Ísland átti ríkan þátt í að semja, um úrlausn hvers konar álitaefna sem koma upp varðandi hafrétt á norðurslóðum. Hann er besta alþjóðlega tækið til ná lausn í ágreiningsmálum, hvort sem þau verða á sviði siglinga, fiskveiða, eða nýtingar jarðefna á borð við olíu og gas.

## **Öryggi og rannsóknir**

Íslendingar eiga ríka öryggishagsmuni á norðurslóðum. Við eigum að nálgast þá undan tvenns konar sjónarhorni: Í fyrsta lagi að tryggja eins ríkt alþjóðlegt samstarf og unnt er um borgaralegt öryggi og gegn umhverfisvám. Forsenda þess er aukið samstarf við önnur ríki um mengunarvarnir, björgunaratgervi, og rannsóknir. Nýlegur samningur um leit og björgun á norðurslóðum sem gerður var hér í Reykjavík er glæsilegt fordæmi fyrir aðra samninga norðurskautsríkjanna átta sem tengjast norðurslóðum. Í öðru lagi er það í samræmi við utanríkisstefnu Íslands að vinna gegn hvers konar hervæðingu norðurslóða. Þær mega aldrei aftur verða vettvangur vígbúnaðarkapphlaups eða að átakasvæði milli stórvelda.

Íslendingar þurfa jafnframt að byggja upp viðskiptasambönd við önnur ríki á norðurslóðum og tryggja að við getum keppt um þau tækifæri sem verða til í kjölfar aukinna efnahagsumsvifa á svæðinu. Sömuleiðis eigum við að nýta aukna þátttöku okkar og ábyrgan málflutning gagnvart norðurslóðum til að styrkja stöðu okkar sem skýrs málflytjanda varðandi aðgerðir alþjóðasamfélagsins gegn loftslagsbreytingum af mannavöldum.

Síðast en ekki síst er nauðsynlegt að byggja upp sem mesta þekkingu á Íslandi á öllum sviðum sem tengjast norðurslóðum. Við eigum þegar öflugan og fjölþættan rannsóknarkjarna við Háskólann á Akureyri, og Háskóli Íslands er að spýta í lófana. Í ýmsum öðrum stofnunum, að ógleymdum ráðuneytum, er unnið vel að málefnum norðurslóða. Fjárfestingar í rannsóknum sem efla stöðu Íslands gagnvart norðurslóðum eru fjárfestingar sem munu skila sér margfalt í framtíðinni.

Höfundur er utanríkisráðherra.